

Kitap Tanıtma :

Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri, neşre hazırlayan : Prof. Dr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.

Türk kültürünün âbide eserleri tekrar kazanılmış bulunuyor. Bilindiği gibi bu eserler battal boylarda ve o zamanın baskı teknolojisine göre lekeli ve silintili olarak basılmıştır (Matbaa-i Âmire 1269). Bu gün yeni baskılar, normal boyda kusursuz bir fotokopi baskısı ve titiz indeksleri ile ilim âlemine kazandırılmıştır. Eserler ayrıca kâğıdı ve cildi ile de göz doldurmaktadır.

Burada eserlerin indekslerine yer vermek gerekir. Bu kıymetli eserlerin basıldığı yıllarda indeks geleneğinin olmaması bir eksiklik olarak görülmüyordu. Çünkü henüz indeksin önemi bilinmiyordu. Ancak bu devirde, indekse büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Artık ilmi eserler indeksiz ise eksik olarak telakki olunmaktadır. Elimizdeki eserlerdeki indekslerde yer adları, tarihi ıstılahlar, kitap ve müesseses isimleri ile medreselere yer verilmiştir.

Şakaik-i Nu'maniye, Taşköprüzâde Ebülhayr İsmâeddin Ahmed Efendi (1495-1561) tarafından 1558 de Arapça olarak yazılmaya başlanmıştır*. Müellif, Türklerin yaşadığı topraklarda yetişen âlim ve şeyhler hakkındaki bilgilerin henüz toplanmamış olduğu gerekçeyle bu işe girişmiştir. Bilindiği gibi Taşköprüzâde, bir çok ilim adamı yetiştirmiş aynı adla anılan bir âileye mensuptur. Müellifimiz medrese ilimlerini çok iyi tahsil edip, çeşitli yerlerde müderrislik yaparak İstanbul Semâniye müderrisliğine yükseldi. Daha sonra Edirne'de Sultan Bâyezid Medresesine müderris olan İsmâeddin Ahmed Efendi, Bursa kadılığı ile müderrislikten ayrılmıştır. İstanbul'a dönen ve İstanbul kadısı tayin edilen müellifimiz gözlerini kaybedinceye kadar bu görevde kaldı (geniş bilgi için bk. M. Münir Aktepe, *Taşköprü-zâde* mad. *İA*, XII/I, 42-44). Edirneli Mehmed Mecdi Efendi (ölm. 1590) ise eseri ilhâkât ve zeyl yapanlardan, şuarâ tezkirelerinden faydalanıp genişleterek Türkçeye tercüme etmiştir. Daha sonra *Şakaik-i Nu'maniye*'yi örnek alan müellifler yaptıkları zeyillerle elimizdeki külliyyatı meydana getirmişlerdir. Bu suretle *Şakaik*, Osmanlı edebiyatında tabakatçılığa da vesile olmuştur. *Şakaik*, Osman Gazi'den Kanuni'nin sonlarına kadar gelen 10 padişah zamanında yaşamış bulunan 371'i âlim, 150'si şeyh olmak üzere 521 kişinin tercüme-i hâlini ihtiva eder. Bunlar ölüm tarihleri esas alınarak sıraya dizilmiştir. Her padişahın devri bir tabaka olarak düşünülmüştür. *Şakaik*'in İstanbul ve dünya kütüphanelerinde 150'ye yakın nüshasının bulunması da eserin kıymetini ortaya koymaktadır. Bu yüzden tercümeleri yanında zeyilleri ve telhisleri de yapılmıştır. Elimizdeki birinci kitabın asıl adı *eş-Şakaiku'n-Nu'maniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmaniyye* olup Mecdi Mehmed Efendi tercümesine *Hadâiku's-Şakaik* adını vermiştir. Fakat eser Türk ilim âleminde *Şakaik Tercümesi* olarak şöhret bulmuştur. *Hadâiku's-Şakaik*, mütercimi tarafından 1587 yılında III. Murad'a takdim edilmiştir.

Elimizdeki ikinci kitap *Hadâiku'l-Hakaik fî Tekmîleti's-Şakaik*'dir (VII+103+771). Bu eser, çok cepheli bir âlim olan ve bir çok telifi bulunan Nev'îzâde Atâî'nin biyografî mahi-

* Arapçasının inceleme ve notlarla neşri için bk. Ahmet Subhi Furat, İsmâüddin Ebu'l-hayr Ahmed Efendi, *Eş-Şekâiku'n-Nu'maniye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmaniye*, Edebiyat Fakültesi yayınlarından. Nr. 3353, İstanbul 1985.

yetindeki eseridir (ilk baskısı Matbaa-i âmire 1268). Eser Şakaik'in kaldığı Kanuni'nin son yıllarından 1634 yılına kadar gelmektedir. Bunda da her padişah dönemine bir tabaka tahsis edilmiştir. Bu eserde 1000 civarında âlimin biyografisi bulunmaktadır. Eser 78 yıl gibi uzun bir devreyi ihtiva etmektedir. Tarihi hadiseler geniş yer verilmiştir. Böylece zengin muhteviyatı ile önceki gibi çok okunan bir eser olmuştur. Bu yüzden çok yazması vardır. Eser ilim âleminde *Ẓeyl-i Şakaik* olarak tanınmıştır. Atâi *Ẓeyl-i Şakaik* hazırlarken kazasker rûnâmçelerine, tezkirelere ve bir çok kimseye müracaat etmiştir.

Üçüncü eser *Vekayü'l-fudalâ* olup, *Şakaik-i Nu'maniye*'nin *Tekmilî-i Şakaik*'ten sonra ikinci zeylidir. Şeyhi Mehmed Efendi'nin telifi olan *Vekayü'l-fudalâ* 3 kitap halindedir. Eser bu külliyyatta 3. ve 4. kitapları teşkil etmektedir. (XXVI+108+720; XIV+135+747). Bunlar Bâyezid Ktp. Veliyüddin Efendi, Nr. 2361 (I. cild) ve 2362 (II-III. cild)'de kayıtlı bulunan yazmaların faksimilesidir. Babasından ve devrin büyük âlimlerinden feyz almış bulunan Şeyhi Mehmed Efendi (ölm. 1732), aynı zamanda şâirdir. *Vekayü'l-fudalâ*'nın birinci cildi (1633-1687), kısmen IV. Murad, İbrahim ve IV. Mehmed; ikinci cildi (1687-1718), II. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa ve kısmen III. Ahmed; ve nihayet Mehmed Efendi'nin ölümünden sonra oğlu tarafından tebyiz edilerek ortaya çıkan üçüncü cild (1718-1730), III. Ahmed devrinin sonuna kadar devam eder. Böylece, yaklaşık bir asırlık dönemde yaşamış âlim, tarikat şeyhi ve şâirlerin tercüme-i hallerinin toplandığı *Vekayü'l-fudalâ*'nın müellifinin sağlığında tamamlanmış ilk iki cildi, III. Ahmed'in sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa'ya sunulmuştur. Üçüncü cild ise müellifin oğlu tarafından I. Mahmud'a takdim edilmiştir.

Vekayü'l-fudalâ XVII. ve XVIII. yüzyıllar edebiyat, ilim ve tasavvuf tarihi olduğu kadar tarihi hadiseler hakkında da önemli bir kaynaktır. Bu eserde de *Şakaik-i Nu'maniye* ve *Ẓeyl* gibi her padişah dönemine bir tabaka ayrılmıştır. Ancak Şeyhi Mehmed Efendi eserini öncekilere göre daha geniş tutmuştur. Her tabakanın sonunda, o devirde vazife başında bulunmuş Kurum hanlarından, veziriazamlardan, şeyhülislâmlardan, kaptanıderyalardan, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri ile nakibüleşraflardan bahsedip ayrıca Ankara, Eyüb, Filibe, Galata, Gence, Haleb, Hemedan, İzmir, Kayseri, Konya, Kudüs, Kütahya, Lefkoşe, Manisa, Maraş, Mekke, Medine, Mısır, Revan, Selânik, Sofya, Şam, Tebriz, Tire, Tokat, Trablus, Üsküdar ve Yenişehir-i Fener gibi önemli kaza merkezlerinin kadılarının listelerini de vermiştir. Bundan başka, devrin şâirlerinin biyografilerini de *Vekayü'l-fudalâ*'da bulmak mümkündür. Eserin ilk iki cildinde 1822, üçüncü cildinde ise 236 âlimden bahsedilmektedir. *Vekayü'l-fudalâ*'nın yurt içinde ve yurt dışında yazmaları pek çoktur. (3/X). Neşreden in ifadesine göre, *Vekayü'l-fudalâ*'nın kaynakları kitabî ve şifahi olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Bunlar Şeyhülislâm defterleri ile *Razvatü'l-ebâr*, Şârihü'l-menâr-zâde'nin *Vekâyinâmesi* ve *Râsid Tarihi* gibi belli-başlı eserlerdir. Şifahi kaynaklar ise, Şeyhi'nin babası ile sohbetlerinde bulunduğu çeşitli kimselerdir (3/X-XI). Şeyhi Mehmed Efendi, Atâi'nin bıraktığı tarihten önce yaşamış, fakat *Ẓeyl-i Şakaik*'a alınmamış kimseleri de dahil ederek *Vekayü'l-fudalâ*'yı daha mükemmel bir hale getirmiştir. Böylece eser tarihçilikte ve biyografyacılıkta örnek bir kaynak olmuştur.

Büyük bir emek mahsulü olan indeksler, *Vekayü'l-fudalâ* hazinesini araştırmada anahar yerine geçmektedir. Eser yayına hazırlanırken, tıpkıbasımı yapılan nüshalardaki derkenâr ilâveleri (3/XIII) ile bazı kelime ve tarih eksikliklerinin (3/XIV) diğer nüshalarla karşılaştırılarak tamamlandığı anlaşılmaktadır. Bundan başka istifadeyi kolaylaştırmak üzere varak numaraları bırakılarak sahife numaraları kullanılmıştır. Ayrıca neşre hazırlayan, her padişah dönemi ulemâ, meşâyih ve şuarâsının adlarını veren fihristler hazırlayarak değişik bir hizmette daha bulunmuştur (3/XVII-XXVI; 4/V-XIV).

Külliyyâtın dördüncü eseri ve 5. kitabı Fındıklılı İsmet Efendi'nin *Tekmiletü's-şakaik fi Hakk-ı ehli'l-hakaik*'dir (5/XII+47+517). 1845 yılında İstanbul'da Fındıklı semtinde doğan İsmet Efendi, biyografi ve menâkıb müellifi olarak tanınmaktadır. Bu sayede Yıldız Sarayı Kütüphanesi memurluğuna getirilmiştir. İsmet Efendi, meşhurların tercüme-i hallerini telif ederken kabristanları dolaşır mezar taşlarını dahi tetkik ederdi. İsmet Efendi bu yüzden Cevdet Paşa'nın takdirini kazanmıştır. İbnülemin ise kendisine "Kâmûs-ı Meşâhir" unvanını vermiştir. İsmet Efendi'nin *Vekayiu'l-fudalâ*'ya yazdığı zeyl sekiz ciltten ibaret idi. Bu sekiz cilt 1143-1314 (1730-1896) yıllarını ihtiva ediyordu. Maalesef bu ciltler meşhur Fındıklı yangınında (H. 1314) yanmıştır. Faksimilesi yapılan elimizdeki eser ise, müellifin daha sonra kaleme aldığı eseridir. İsmet Efendi'nin dili sade ve açıktır. İfadesinin önemli bir özelliği, ansiklopedik madde yazımı anlayışına uygun olarak her şahıs için bir takdim cümlesi koymuş olmasıdır. Bu cümleler ise o şahsın son vazifesini anlatır. Eserin bir özelliği de şahısların tesbit edilebilen âile efradının verilmiş olduğudur.

Devrinde "Ayaklı Kütüphanesi" diye de anılan İsmet Efendi, Saray kitapçılığı hizmetinden 1000 kuruş maaş alıyordu. Fındıklılı İsmet Efendi, Şeyhülislâm Esad Efendi'nin *At-rabü'l-âsâr* adlı musikişinaslara dâir eseri ile Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi'nin *Tuhfe-i hattatîn* adlı hattatlara dâir eserlere zeyiller yazarak 1314 yılına kadar getirmiş ise de bahsedilen yangında yok olmuştur.

Şakaik külliyyâtı İstanbul'un topoğrafisi bakımından da kıymetlidir. Bu külliyyat birer vefeyât dizisi de olduğundan bir çok hastalık adından da bahsedilmektedir. İlgilenenlerin işine yarayacaktır. Medreselerden bahsedilirken genellikle tesis tarihlerinin de verilmiş olması eserde dikkati çekmektedir. Başta Osmanlı tarihi olmak üzere tasavvuf ve edebiyat tarihi üzerinde çalışanlar için de ilk müracaat kitabıdır. Türk ilim ve kültür hayatına ışık tutan bu eserlerin yeni haliyle ortaya konması büyük bir hizmet olmuştur.

MÜCTEBA İLGÜREL

